

Warszawa, 4 VI 2022 r.

Prof. dr hab. Grzegorz Nowik
(Instytut Studiów Politycznych PAN, Muzeum Józefa Piłsudskiego w Sulejówku)

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Tomasza Sikorskiego
Pułkownik Antoni Sikorski
napisanej pod kierunkiem prof. KAAFm dr hab. Janusza Wojtyczy

Problem badawczy

Rozprawa doktorska Pana mgr Tomasza Sikorskiego wpisuje się w ważny nurt historiografii, jakim jest biografistyka, utrwalająca dokonania nie tylko jednego z wielu „żołnierzy niepodległości” – nazwanych trafnie przez autora „młodszymi braćmi – pokolenia „niepokornych”, ale rekonstruuje przy tej okazji wiele epizodów i wątków dotyczących najnowszej historii państwa, wojska i społeczeństwa polskiego, wątków składających się na nasze dzieje XX wieku. Kwerendy bowiem i studia, które doprowadziły do przedstawienia biografii (żyjącego blisko sto lat) płk Antoniego Sikorskiego (nb. dziadka Autora) przyniosły wiele nowych ustaleń związanych z nieznanymi, nieodkrytymi lub pozostającymi w mroku wydarzeniami i będą stanowiły podstawę do kolejnych studiów i badań. Sądzę, że wejdą one wkrótce do obiegu naukowego poszerzając naszą wiedzę o czasach i ludziach.

Problemem badawczym było więc odtworzenie kolejnych etapów życia bohatera rozprawy i ukazanie ich w szerszym kontekście społecznym zjawisk, wydarzeń oraz różnorodnych środowisk, grup zawodowych (szczególnie wojskowych), w których wzrastał, uczył się, podejmował różnorodne wyzwania – walki i służby dla Rzeczypospolitej. Każda biografia, szczególnie osoby tak długo żyjącej jak płk Antoni Sikorski jest wyzwaniem dla badacza, ponieważ wymaga zgłębienia różnorodnej wiedzy poza-źródłowej dotyczącej niemal wieku: okresu zaborów, tworzenia zrębów polskiej szkoły w zaborze rosyjskim, początków skautingu, ruchu wojskowo-niepodległościowego i Wielkiej Wojny, walk o niepodległość i granice państwa polskiego, służby w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej, Kampanii Polskiej 1939 r., emigracji i służby w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie, wreszcie powojennej repatriacji do Polski, życia i pracy w Polsce Ludowej, legalnej i nielegalnej działalności niepodległościowej. Każdy z tych etapów mógłby się stać tematem osobnej dysertacji. Zwięzłe ich przedstawienie w jednej rozprawie stanowiło wyzwanie dla Autora i wymagało bolesnej zwięzłości, ze względu na bogactwo (często sprzecznych świadectw). Wyzwanie to miało charakter dwojakiego rodzaju:

- zgłębienia kontekstu historycznego specyficznego dla każdego ze wspomnianych etapów (okresów) życia Bohatera dysertacji;
- wyważenia proporcji w ich prezentowaniu.

Podsumowując:

Autor podejmując się opracowania możliwie pełnej i obiektywnej biografii płk. Antoniego Sikorskiego, dokonał wyboru trudnego tematu badawczego (do pewnego stopnia wybór narzuciły więzy krwi), ale stanął przed wyzwaniami, którym pod wieloma względami sprostał. Przygotowanie biografii dziadka było zadaniem niełatwym, wymagającym rozwiązania wielu problemów badawczych, wymagającym zgłębienia ogromu literatury przedmiotu z wielu specjalistycznych dziedzin, wreszcie wymagającym dystansu. Autor, w moim najgłębszym przekonaniu, wyszedł zwycięsko z tych wyzwań.

Rozprawa przedstawiona do recenzji, przygotowana pod kierunkiem prof. KAAFM dr. hab. Janusza Wojtyczy, już na wstępie zasługuje na szczególną uwagę, ze względu na swą objętość (ponad 400 stron – czyli ponad 20 arkuszy autorskich), imponującą szczegółowość i precyzję (ponad 2000 przypisów bibliograficznych, rzeczowych i osobowych), jest wynikiem bardzo szerokiej, niezwykle starannej kwerendy archiwalnej i bibliograficznej (o czym dalej). Nie sposób przesądzić, jaka jest w tym zasługa doktoranta, a jaka opiekuna naukowego, którego rolą jest m.in. merytoryczny nadzór na warsztatem naukowym i metodologią badań, konstrukcją pracy i sposób prezentowania materiału – w tym dbałość o wszechstronne wykorzystanie dostępnych źródeł i literatury. Pod tym względem praca Pana mgr Tomasza Sikorskiego, z pewnością przynosi chlubę nie tylko Jemu, ale również Jego Promotorowi.

Źródła i bibliografia

Autor dysertacji wykorzystał materiały zgromadzone w 7 archiwach krajowych i zagranicznych (Archiwum Akt Nowych, Centralnego Archiwum Wojskowego WBH, Archiwum IPN, Archiwum Straży Granicznej, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Archiwum IPiM im. gen. Sikorskiego, Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce). W każdym z ich kwerendą objętych było od kilku do kilkudziesięciu zespołów. Do tego należy dodać, nieznane dotąd historykom (ocalone z dwóch wojen światowych i czasów komunizmu) archiwum rodzinne – materiały dokumentujące dzieje rodziny Sikorskich, stanowiące niezwykle cenny zbiór dokumentów, świadectw i relacji, wśród także fotografie, a szczególnie niepublikowane dotąd wspomnienia i opracowania płk. Antoniego Sikorskiego.

Autor wykorzystał także liczne źródła internetowe (blisko sto wejść) oraz drukowane (w tym szczególnie obszernie są cytowane artykuły, materiały oraz relacje zamieszczone w prasie z kilkunastu tytułów prasowych); zebrał także kilka relacji.

Bibliografia druków zwartych i artykułów liczy około sto kilkadziesiąt pozycji, a ponadto Autor wykorzystał opublikowane biografie i biogramy.

Zawsze można wskazać pozycje, które Autor mógłby jeszcze wykorzystać, np. wspomnienia płk. Adamczyka d-cy 201 rez. pp. (z 55 Rez. DP GO gen. Jagmin-Sadowskiego) walczego pod Osiekiem we wrześniu 1939 r., wspomnienia Bogusława Miedzińskiego itd., itd., niemniej należy uznać, że praca oparta jest na bardzo dobrym fundamencie wszechstronnie przebadanych źródeł oraz bogatej bazie bibliograficznej.

Konstrukcja i zawartość merytoryczna pracy

Konstrukcja pracy, jak w przypadku biografii, jest podporządkowana kolejnym etapom życia bohatera. Jest ona logiczna, przejrzysta i proporcjonalna. Wstęp oraz dwa pierwsze rozdziały (1. Metodologia badań własnych, 2. Przebieg badań i wykorzystane źródła) stanowią wprowadzenie do biografii, przedstawiają warsztat badawczy stanowiąc swoistą relację z „pogłębiania” przez Autora oglądu wydarzeń, ludzi i spraw dziejących się w otoczeniu dziadka skauta, legionisty, żołnierza i weterana.

Kolejne sześć rozdziałów jest, jak wspominałem, poświęconych przedstawieniem losów Bohatera pracy, w dzieciństwie i wczesnej młodości (R. 3), latom wojen o niepodległość i granice (R. 4), służbie w WP (R. 5), udziałowi w Kampanii Polskiej 1939 (R. 6), pobytowi na obczyźnie, walce i służbie w PSZ (R. 7) oraz pracy zawodowej i działalności społecznej po powrocie do Polski Ludowej (R.8).

Są one skomponowane (z wyjątkiem R. 3) z kilku podrozdziałów, grupujących zagadnienia szczegółowe ze względu na specyfikę tematyki i wszystkie (z wyjątkiem R. 3 – 12 stron i R. 8 – ponad 100 stron) – na co już wcześniej zwracałem uwagę – mają zbliżoną do siebie objętość, po ok. 50–60 stron każdy. Kolejne rozdziały i podrozdziały bardzo dobrze przedstawiają następujące po sobie okresy życia, a zarazem logicznie porządkują zebrany materiał.

Pracę wieńczy Zakończenie, w którym Autor zestawiał wiele nowych wątków i ustaleń wzbogacających naszą wiedzę o epoce, w której żył płk Antoni Sikorski; wykaz źródeł i bibliografii oraz wkładka fotograficzna.

Rozdział 1. – *Metodologia badań własnych* – zawiera rozważania dotyczące biografistyki, a także formułuje trzy podstawowe cele badawcze dotyczące:

1) *Uzyskanie możliwie najpełniejszej wiedzy o poszczególnych etapach życia Antoniego Sikorskiego...*;

2) *połączenie w spójną całość wiedzy o walkach Grupy „Sandomierz” ...*

3) *Przeprowadzenie analizy krytycznej zapisów w opublikowanych wcześniej słownikach biograficznych hasła „Antoni Sikorski” ...*

Zarysowane w pkt. 1) i 3) problemy badawcze – stanowią główny wątek wszystkich kolejnych rozdziałów pracy, problem 2) stanowi analizę przedstawioną w Rozdziale 6.

Autor dysertacji stawia nadto szereg pytań, dotyczących szczególnych dokonań Antoniego Sikorskiego, widocznych na tak wielu polach ludzkiej aktywności, w tak długim jego życiu. Pytanie to – jak sądzę – ma charakter osobisty – dotyczący prawa do nieukrywanej dumy z postawy swego przodka, ale również wymiar społeczny – skąd tacy jak płk. Antoni Sikorski ludzie czerpią swe wzory postaw i zachowań?, – gdzie się one hartują? – jakie stąd wypływają doświadczenia dla współczesności?

Rozdział 2. – Poświęcony jest analizie źródeł i literatury. Równie dobrze zagadnienia te mogłyby zostać zaprezentowane i przeanalizowane we wstępie, co jest zabiegiem preferowanym często przez promotorów. Jednakże z uwagi na bogatą bibliografię dotyczącą np. działań Grupy „Sandomierz” w 1939 r., a także kontrowersje i dyskusje związane z wieloma aspektami działań operacyjnych we wrześniu 1939 r. wydaje się, że przedstawienie tych spraw w odrębnym rozdziale uznaję za celowe.

Rozdział 3. – *Dzieciństwo i wczesna młodość 1893–1914* – rozpoczyna właściwą biografię Bohatera rozprawy. Rozdział ten jest dobrze udokumentowany, aczkolwiek aż prosiłoby się wyrysowanie drzewa genealogicznego, które mogłoby być zmieszczone wraz z załączonym wyborem fotografii. Druga połowa XIX wieku, w Królestwie Polskim, to okres burzliwych przemian społecznych związanych z procesami uprzemysłowienia oraz uwłaszczenia (1864), a także migracji, zarówno ze wsi do miast, jak i międzydzielncowych, a nawet międzykontynentalnych. Towarzyszyła im z jednej strony deklaszacja, a z drugiej zjawiska awansu społecznego związanego ze zdobytymi umiejętnościami fachowymi. Dlatego wiele badań genealogicznych nie sięga głębiej niż połowa tego stulecia. Ponadto straty w zasobie archiwalnym, i ich generalne ubóstwo dla warstw „nie najwyższej usytuowanych”, powodują, że poszukiwania „tradycji ziemiańskiej”, są skazane często na porażkę.

Cenne są natomiast ustalenia Autora dotyczące funkcjonowania polskiego szkolnictwa w zaborze rosyjskim na początku wieku, ruchu młodzieży polskiej przed I wojną światową oraz genezy skautingu w mikro środowisku, jakim był Piotrków (Trybunalski). W tych właśnie środowiskach (szkoły polskie, nauczycielstwo, tajne organizacje w tym skauting) wyrastali – owi „młodszy bracia pokolenia niepokornych”.

Co do Ignacego Kozińskiego (s. 29) należałoby doprecyzować, że był on autorem refrenu *Marsza Skautów*, autorką zaś zwrotek była Olga Drahonowska-Małkowska.

Rozdział 4. – *Czas wojen o niepodległość i kształt granic RP, 1914–1921* – jest znacznie obszerniejszy (pięciokrotnie) od poprzedniego i zaprezentowany w nim materiał

ukazuje „gęstość czasu” w jakim biegło życie młodego człowieka od początku służby w Legionach, w PSZ a następnie w Wojsku Polskim.

Istotne są opisane tu liczne epizody ukazujące więzi organizacyjne, społeczne, rodzinne, zawodowe towarzyszące pierwszym dniom „powstania strzeleckiego” w Kieleckiem, jakże odmienne od dominującej legendy „o zatraskiwaniu okiennic” w sierpniu i wrześniu 1914 roku. Oczywiście społeczeństwo polskie było głęboko podzielone, los wojny niepewny, chętnych do „rzucania na stos ...” swego losu, nie było zbyt wielu, ale byli – to właśnie przedstawiciele opisanego w pracy pokolenia. Fragmenty biografii rekonstruowane przez Doktoranta, jakże zgodne są z opisami zawartymi w *Przerwanym Powstaniu* prof. Leszka Moczulskiego, czy *Listach rodziny Massalskich z Kielc* – i w tym widzę dużą wartość poznawczą pracy.

Istotne uzupełnienia wnosi Autor rozprawy dotyczące oddziału skautowego w 6 pp. Leg., a następnie Komendzie Legionów.

Szczególną wartość ma rekonstrukcja losów Antoniego Sikorskiego podczas służby w PSZ (znalazł się jako podchorążych w grupie, która podczas kryzysu złożyła przysięgę), „przełomu listopadowego” 1918 r., walk w Galicji oraz kolejnych kampanii 1919–1920. Trudno w zasadzie wnieść tu jakiegokolwiek uzupełnienia, może poza wskazaniem brakującej lektury wspomnień Bogusława Miedzińskiego (z czasów utworzenia TRL RP w Lublinie) opublikowane w paryskich „ZH”, oraz wykorzystaniem zachowanej dokumentacji Ministerstwa Wojny rządu lubelskiego (publikowany „Dziennik Rozkazów”), którą można było skonfrontować ze wspomnieniami Antoniego Sikorskiego.

Rozdział 5. – Oficer służby stałej, 1921 – 1939

Materiał tego rozdziału był trudniejszy do przedstawienia – w stosunku do poprzedniego – gdzie dynamikę wydarzeń dyktowały działania wojenne. Okres służby czynnej w Wojsku Polskim, Autor próbuje analizować przez pryzmat „pragmatyki służbowej”, zadając (słusznie!!!) pytania dotyczące motywów takich a nie innych decyzji personalnych władz wojskowych, kierujących Antoniego Sikorskiego na wyznaczane mu kolejno stanowiska służbowe. Doktorant próbuje także odpowiedzieć na te pytania – wskazując szczególnie predyspozycje Antoniego Sikorskiego do kierowania ośrodkami kształcenia żołnierzy i kandydatów na oficerów oraz oddziaływanie na młodzież przedpoborową (jako referent wyszkolenia w 8 pp. Leg., dyr. nauk w Szkole Podchorążych w Tomaszowie Maz. i Zambrowie, jako Inspektor WPiPW w DOK V w Krakowie, delegat ZHP w MSWojsk.), a następnie dowodzenia 20 baonem KOP w Nowych Święcianach oraz na stanowisku z-cy d-cy 34 pp. w Białej Podlaskiej. Te ostatnie stanowiska powierzane było szczególnie zaufanym i doświadczonym oficerom (np. płk. Rowecki był d-cą Brygady KOP „Podole” w Czortkowie), a 34 pp., którego sztandar odznaczony był VM (organizowany i dowodzony w l. 1918–1920 przez kadrę legionową), należał do jednostek doborowych. Nie był to więc stanowiska i jednostki „drugorzędne” (zielone garnizony).

Szczególną zasadą obowiązującą w WP, były kierowanie oficerów równolegle: na kursy przed nominacją na wyższe stanowiska oraz związane z tym praktyki liniowe, poprzedzające każdy awans (do stopnia kapitana – na stanowisku d-cy kompanii, do stopnia majora – na stanowisku d-cy baonu, itd. oraz na stanowiska sztabowe). W każdym przypadku wszystkie stanowiska należały do „liniowych” – dowódczych, bohater bowiem rozprawy nie został skierowany do Wyższej Szkoły Wojennej, ale do Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie na kurs d-ców pułku. Po kursie tym skierowany został na stanowisko sztabowe w DOK VI Lwów (praktyka sztabowa), a następnie na stanowisko z-cy d-cy Brygady Obrony Narodowej w DOK X Przemyśl, co związane już było z programem rozbudowy Sił Zbrojnych w perspektywie zagrożenia ze strony Niemiec. Tego ostatniego nie traktowałbym (jak pisze Autor) jako „odstawienie na boczny tor”; Podkrapacka BON była małym związkciem

taktycznym (osiem baonów piechoty), podczas gdy 34 pp. tylko trzybatalionowym oddziałem, stanowisko administracyjne w DOK X kierownika Okręgowego Urzędu WFIPW było jedynie formalnym usytuowaniem d-twa brygady.

Rozdział 6. – *Udział w kampanii polskiej 1939 roku* – to jeden z lepiej udokumentowanych rozdziałów o wartkiej narracji, podobnej do tej przedstawionej w Rozdziale 4 – *Czas wojen o niepodległość i kształt granic RP, 1914–1921*. Rekonstruuje on okoliczności utworzenia Grupy Sandomierz, wyznaczenia płk Antoniego Sikorskiego na jej dowódcę oraz skład i zadania bojowe grupy, a także przebieg jej działań, aż do rozwiązania tego związku taktycznego.

Autor dysertacji dosyć ostrożnie charakteryzuje dokonania swego dziadka we wrześniu 1939 r., a przeciw najlepszym dowodom tej oceny jest powierzeniu we Francji dowództwa pułku 4 DP, w doborowym towarzystwie innych dowódców pułków formowanych tam dywizji, wszystkich którzy bardzo dobrze zdali egzamin z dowodzenia w 1939 r. (s. 220–221).

Drobne uchybienia: dwukrotnie w jednym zdaniu słowo: *wskazał* (s. 199).

Rozdział 7. – *Na obczyźnie, 1939–1947*, to kolejny odtworzony pieczołowicie etap życia płk. Antoniego Sikorskiego, który z pewnością będzie służył jako materiał do wielu kolejnych szczegółowych opracowań, podejmujących zagadnienia ewakuacji kadry i wojska z Węgier do Francji, formowania i działania 10 pp. (4 DP) we Francji oraz przetransportowania ich do Wielkiej Brytanii. Ważne dla dalszych badań tego okresu jest charakterystyka działalności płk (gen.) Izzydora Modelskiego (s. 218) i jemu podobnych oraz funkcjonowanie Stacji na Rothesay – będącej czarną kartą w dziejach Wojska Polskiego (s. 232–240).

Z drobnych uwag należy dodać, że o ile – jak napisał Autor dysertacji (s. 204) – płk Sikorski poznał w 1933 r. w czasie Złotu Skautów Węgierskich admirała Miklosa Horthy'ego – o tyle admirał regent nie musiał znać (pamiętać) płk. Sikorskiego. Natomiast premier Pal Teleki, był wcześniej Przewodniczącym Skautów Węgierskich i z racji wieloletniego pełnienia tej funkcji mógł być znany płk. A. Sikorskiemu z wzajemnością.

Interesujące jest opisany w podrozdziale 7.6. epizod związany z obozem ukraińskich jeńców wojennych (obywateli RP).

Z drobnych uwag: nie stosuje się zapisu DOK Nr X, ale DOK X. (s. 216).

Rozdział 8.

Należy zwrócić uwagę na ustalenia Autora dotyczące zaangażowania płk. Sikorskiego w kultywowanie tradycji niepodległościowej, zarówno Legionów jak i walk wrześniowych 1939 r. W sposób istotny uzupełniają one ustalenia dr Norberta Kajzara, autora pracy pt. *Mauzoleum marszałka Józefa Piłsudskiego na Wawelu w latach 1935–1989*, obronionej na Papieskim Uniwersytecie w Krakowie w 2016. Ukazując działalność krakowskiego środowiska legionistów:

- pominął zaangażowanie legionistów z innych części Polski oraz
- skupił się na wydarzeniach dziejących się wokół wawelskiej krypty, pomijając niemal zupełnie inne aspekty aktywności tego środowiska.

Wydaje się, że kreśląc portret socjologiczny jednego z „młodszych braci pokolenia niepokornych” – powojenne krajowe losy płk. Antoniego Sikorskiego wpisują się w doświadczenia emigrantów, pozostających bez środków do życia, zarabiających ciężką pracą fizyczną (jak np. generalska „brygada czyszcicieli sreber” w londyńskim hotelu czy pomywacza naczyń na lotnisku Hethrow). Wszyscy oni, zarówno emigranci, jak i powracający do Kraju, pracowali (ze stratą dla Polski) na drugorzędnych stanowiskach, bez wykorzystania ich potencjału, wykształcenia, i doświadczenia oraz możliwości. Przegląd

powojennej aktywności zawodowej płk. Sikorskiego, to istotne uzupełnienie regresu, jaki zafundowała obywatelom Polska Ludowa, także w tej dziedzinie. Symbolem tego pozostanie (z młodszego nieco pokolenia) Marian Rejewski, człowiek, który „złamał Engimę”, jeden z najwybitniejszych umysłów matematycznych epoki, pracujący na liczydło jako księgowy w spółdzielczości pracy w Bydgoszczy.

Niezwykle istotne są również ustalenia autora dotyczące funkcjonowania środowiska piłsudczykowskiego po 1957 r., związane nie tylko z kultywowaniem tradycji niepodległościowej, ale pozostającego w zasięgu oddziaływania politycznego ugrupowania, jakim wcześniej był „nm” (nurt niepodległościowy), a następnie KPN. Ustalenia Autora dysertacji stanowią istotne uzupełnienie kolejnego doktoratu G. Wołka *Konfederacja Polski Niepodległej. Studium funkcjonowania opozycyjnej partii w realiach PRL...* (Kraków 2020).

Istotne też jest ustalenie nie tyle rodzinnych powiązań płk. Antoniego Sikorskiego z Pelagią Lewińską, jego stryjeczną (a nie rodzoną) siostrą Antoniego – „nawróconą na komunizm” działaczką KPP, PPR i PZPR, prowadzącą na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych swoistą „krucjatę” w walce o „nowe – (czerwone) – harcerstwo”, ile ukazanie szeregu wątków związanych ze stosunkiem aparatu władzy „Polski Ludowej” do harcerstwa i jego kadry instruktorskiej i wychowankom po 1945 roku.

Generalnie, ustalenia Autora są istotnym wkładem wnoszącym nowe ustalenia dotyczące działania struktur aparatu bezpieczeństwa (a także aparatu administracyjnego) Polski Ludowej wobec różnych środowisk społecznych: weteranów, harcerstwa, kół łowieckich itd. Wskazują również, jak „delikatnej” natury są ubeckie akta i z jaką „delikatnością” należy je „czytać”, jaką porcję grafomanii zawierają, absolutnie niewspółmierną do pożytków płynących z uzyskanej drogą donosów i zeznań wiedzy.

Drobne uchybienia – Franciszek Edward Pfeiffer ps. „Radwan”, znany był bardziej pod imieniem Edward, jeśli więc autor wymienia go to powinien pisać jako Franciszek Edward, a nie jedynie Franciszek (s. 263–266). W przypisie 1481 – powinno być „Kamyk” a nie kamyk (s. 267).

Należy wyrazić żal, że niezidentyfikowany pozostał ów agent UB ps. „Henryk”, posiadający z jednej strony dobre rozeznanie w środowisku kadry przedwojennego ZHP, a z drugiej strony zaufanie płk. Antoniego Sikorskiego.

Na postawione w Rozdziale 3 – problemy i pytania badawcze, Autor odpowiedział wyczerpująco w **Zakończeniu** – analizując i przedstawiając dokonania życiowe Antoniego Sikorskiego, ale również ich źródła – inspirujące i kształtujące nie tylko Bohatera tej rozprawy, ale również całe pokolenie „młodszych braci niepokornych”, wskazując wśród nich – wiele osobowości (na czele z Komendantem Józefem Piłsudskim, za którym „poszli w bój”) oraz wiele środowisk wychowawczych (rodzina, polska szkoła, skauting-harcerstwo, a następnie Wojsko Polskie).

Należałoby dodać, że kolejne pokolenia Sikorskich wstępowały na ten sam szlak, wiodący poprzez Armię Krajową, Batalion „Zoska”, czy „Niepokorne Harcerstwo”, w którym aktywny był – wzorem swego dziadka – Autor rozprawy.

Uwagi końcowe

Na zakończenie należy zwrócić uwagę, że walorem pracy jest poprawny żywy język, właściwie stosowana terminologia i słownictwo, a także – mimo wcześniejszych uwag – staranna korekta (nieliczne literówki). Trudno w tym zakresie wskazać jakiegokolwiek poważniejsze uchybienia.

W podsumowaniu, należy stwierdzić, że dysertacja Pana mgr Tomasza Sikorskiego bez wątpienia stanowi bardzo istotny wkład w badania najnowszych dziejów Polski.

Autor właściwie sformułował problemy badawcze i cele pracy, a jej konstrukcja i treść są zgodne z założonymi celami i w znacznej części, poza uwagami przedstawionymi w recenzji, wyczerpują zakresloną w temacie tematykę. Metoda rekonstrukcji wydarzeń jest poprawna, a drobne uchybienia nie wazą na wartości ustaleń.

Pracę mgr Tomasza Sikorskiego oceniam nie tylko jako spełniającą wymogi dysertacji doktorskich, ale bardzo dobrą, a nawet wybitną i stawiam wniosek o dopuszczenie go do dalszych etapów procedury związanej z uzyskaniem stopnia doktora historii.

Odrębne słowa uznania składam na ręce promotora pana prof. Janusza Wojtyczy.

Należy również życzyć autorowi, aby nie skrepowany limitami objętości mógł w przyszłości (mam nadzieję niedalekiej) rozwinąć wiele wątków w odrębnych artykułach.

(-) *prof. zw. dr hab. Grzegorz Nowik*

